

KISEBBSÉGI POLITIKA

A homofóbia hadállásai posztjugoszláv társadalmakban

Mlinarić, Martin: Homophobie in post-jugoslawischen Gegenwartsgesellschaften. = Südosteuropa Mitteilungen. 53. Jg. 2013. 5. No. 24–41. p.

A régi Jugoszlávia igazságszolgáltatása a homoszexualitást, bár viszonylag enyhe szankciókkal, egészen 1977-ig a büntetőjog keretei között kezelte. A néhány évvel előbb életbe léptetett új alkotmány nyomán, amely a délszláv államot föderalizálta, több tagköztársaság (Horvátország, Szlovénia, Montenegró, valamint Szerbia alá tartozó autonóm tartományként a Vajdaság) a maga felségterületén ezt megszüntette. Szerbia maga, valamint Macedónia, Bosznia-Hercegovina, illetve a Boszniai Szerb Köztársaság, akkor is csak az Európa Tanács tagjai sorába történő felvétel feltételeként, csak 1994 és 2000 között tette meg ugyanezt a lépést. Önmagában a büntetőjogi diszkrimináció felszámolása természetesen azonban nem húzta ki a posztjugoszláv országokat átfogó homofóbia méregfogát. Sőt, a szexuális másság társadalmi elutasíthatósága csak erősödött a továbbiakban. Ez legkevésbé a (2001-től kezdődően Belgrádban, Zágrábban, Szarajevóban stb. megrendezett) újszerű „meleg”-felvonulások nyilvános „kihívásával” függött össze, noha a homofób erőszak-cselekményeket magukra vonták. S. Dragojević 2011-es, a Berlinálén jutalmazott filmjének („Parada”) széleskörű mozisikere megmutatta: a társadalom többféleképp viszonyul a jelenséghez.

A heteronormatív többség és a nevében stigmatizált szexuális másság szembenállása alapvetően a civil egyenjogúsítás vagy épp az iskolai felvilágosító nevelés kérdései kapcsán meghatározó. Az ellentétek messze nem korlátozódnak a Balkánra vagy akár Kelet-Európára. Francia példák napjainkból: a melegházasság intézményének vagy a szexuális ismeretek tantárgy bevezetését (2013) ott is heves jobb-konzervatív tö-

megtiltakozás fogadta. (A francia eseményeket Horvátországban alkotmányos biztosítékokat követelő civil kezdeményezés követte, amely a szintén baloldali kormány címére szólt, esetleges hasonló fejlemények megelőzése érdekében.) Az új hadállásokba rendeződő homofóbia erős táptalaja keleten és nyugaton egyaránt a feltörekvő jobboldali populizmus. A gender-kutatás emellett rámutat a hagyományos férfi-szerep általános válságára, ami rekompenzációs úton egyenes irányban hat a homofóbia irányába: a családi, közösségi erőpozícióból kiszoruló férfi-egyén veri el a port – jobb híján – a hetero-irányultságot elvesztő-feladó kapcsolatok világán. Ösztönződéseinben homofóbia és szexizmus együtt jár, mint azt főképp Raewyn Connell különböző munkáiban kimutatta.

A szóban forgó délszláv övezet a gender szempontjából, persze, nem tart ott, ahol a demokratikus nyugat áll a maga nő-felszabadításával, a nemi szerepek előrehaladt pluralizálódásával. A domináns férfi-szerep hagyománya nagyon is erős tudati tartalékokkal töltődik újra a poszt-kommunista átalakítás új vallási-kulturális, illetve etnonemzeti-tradicionista hangsúlyaiából. Ezek folklorisztikus háttérben felelevenedik (főképp a szerb) férfi-jogú nagycsalád (zadruga) egész társadalomképe. A délszláv társadalmak homofóbia-jelensége ekként mindenekelőtt ideológiai gyökerű; nativista-konzervatív talajon áll, a szexuális deviancia („eltévelyedés”, „Isten ellen való véték”) világát a maga ellenségképévé formálva. Nem marad ki a képből a populáció ön-újratermelődéének kérdése sem, mintha jelentékeny számok forognának fent a témában.

A heteronormatív alapállás pozícióit csak tovább erősítette a meleg-jogokat érintő külső nyomás vagy egyenesen kényszer, ami az európai felzárkóztatás, az EU-csatlakozási perspektíva vagy a békediktátumok (Koszovó, Bosznia-Hercegovina) kapcsán az államközösség részéről jelentkezett, és a térségben foglalt társadalmak idegennek érezték a maguk szempontjából. A kodifikációs szint és a „morális” közbeszéd viszonyában egyelőre áthidalhatatlan szakadék tátong; a témakört tekintve a társadalom lényegében a kettős erkölcs jegyében él.

Az elemzésben idézett véleményfelmérések Szerbiára, illetve Horvátországra vonatkoznak. A Gay-Straight Alliance 2010-es, szerbiai felmérése szerint a megkérdezettek 67%-a elveti a homoszexualitást mint betegséget, ezen belül 56%-uk veszedelmesnek látja a szerb nemzetre

nézve, a nyugatellenesség („antiokcidentalizmus”) jegyében pedig nyugati divatnak tartja. 20% „kényszerítéssel” tartaná megoldhatónak a problémát. Maga Irinej pátriárka is a leghatározottabban kifejezi ellenérzését. Horvát viszonylatban az egyetemi fiatalság köréből való adatok állnak rendelkezésre 2012-ből – férfiakra és nőkre bontva. Az ellenzők aránya átlagolva valamelyest szűkebb a szerb adatnál, a nemek közötti eltérés ugyanakkor tetemes: 70–41% a férfi válaszadók javára. Szembeszökő a női nem relatíve magasabb toleranciaszintje. Horvát viszonylatban a kép igaz lehet az összlakosság átlagára is, mint azt egy 2000. évi, nemekre nem, viszont korcsoportokra differenciált mérés sejteti: összességében a még magasabb, 70%-os értéket adó homonegativitás 28 év alattiaknál 50, 59 év felettiéknél pedig 80%-nak felel meg, és körülbelül hasonló divergenciát jelez városi, illetve falusi viszonylatban. A római katolikus klérus az elutasítást illetően semmiben nem marad el a szerb ortodoxia mögött. Szerbiát és Horvátországot együtt nézve elmondható: a negatív beállítódás a lakosság kb. kétharmadát fogja át. Egybevetve egy 43%-os EU-átlagot kimutató számítással (2010), a különbség jelentős. Ám a mondott EU-átlag mögött is óriási differenciák rejlenek, például Lengyelország 76 és Hollandia 17%-ával.

A helyzetkép a posztjugoszláv (s nemkülönben a tágabb keleti-délkeleti) régióban arra inti a felelős társadalompolitikát és közvéleményformálást: minél következetesebb munkát végezzen a szexuális másságot illető kodifikációs folyamat és a társadalmi norma közötti szakadék áthidalása, felszámolása érdekében.

Komáromi Sándor

NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK TÖRTÉNETE

Mikó Imre közéleti szerepvállalása

Bottoni, Stefano: Népszolgálat és túlélés. Mikó Imre és a román állambiztonság, 1948–1971 = Magyar Kisebbség, 18.évf. (67. sz.) 2013.1.sz. 7–50. p.

Mikó Imre (Kolozsvár, 1911–1977) a romániai magyar közösség kiemelkedő képviselője, a család tagjai közül többen vezető szerepet töltek be az unitárius egyházban; a családhoz tartozott Kelemen Lajos, unokatestvére volt Jancsó Béla és testvére Jancsó Elemér, de a rokonok között volt unitárius püspök, egy pénzügy- és külügyminiszter is. A felvilágosult családi légkör meghatározónak bizonyult egész pályájára és mindig középutat kereső gondolkodására. Ő maga 1934-ben jogi doktorátust szerzett az I. Ferdinánd Egyetemen, 1934 és 1936 között Párizsban tanult nemzetközi jogot, majd hazatérése után, mindössze 25 évesen az Országos Magyar Párt bukaresti irodájának vezetője lett. A királyi diktatúra bevezetését követően 1938-ban a megalakuló korporatív érdekvédő szervezet magyar tagozatának, a magyar közösség bukaresti jogvédő irodájának vezetője lett. A második bécsi döntést követően Budapestre költözött, ahol országgyűlési képviselő (egyben az Erdélyi Párt főtitkára) lett, s e tisztségét egészen az ország 1944 márciusi német megszállásáig megtartotta, miközben ápolta baloldali kapcsolatait is (Józsa Béla, Balogh Edgár, Jordáky Lajos, Méliusz József), sőt 1944 nyarától ezeket tudatosan építette – a sikeres kiugrás reményében. Ebben az időszakban jelentek meg máig alapvető kisebbségtörténeti művei.

Mindezek ellenére (ti. hogy pártok feletti szerepét tettekkel is bizonyította) 1944. október 3-án az Észak-Erdélybe bevonuló szovjet és román csapatok elhurcolták Kolozsvárról a Szovjetunióba, ahol négyéves fogság várt rá. A fogságban kitűnően megtanult oroszul és haza-